

експертів) в процесі вивчення техніко-криміналістичних модулів дистанційного навчання і природо-математичних навчальних дисциплін.

Результати. На першому етапі наработана система навчальних завдань (модулів) для індивідуальної роботи соискателів вищої освіти і впровадження вказаних навчальних завдань (модулів). На другому етапі проведена адаптація складових технологій к внутрішньому компоненту освітньої діяльності соискателів вищої освіти, який характеризується мотиваційним і когнітивним аспектами.

Висновки. Анонсовано апробовані результати попереднього (формуючого) етапу педагогічного експерименту і наочні перспективи його впровадження в освітній процес, що вказує на зростання продуктивності індивідуальної роботи, тим самим підтверджуючи ефективність апробованої технології.

Ключові слова: педагогічна технологія, підготовка судових експертів, індивідуальна робота, самостійна підготовка.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.09>
УДК 343.1

Н. М. Ахтирська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЦІНКА ЕКСПЕРТНИХ ВИСНОВКІВ «НАУКОВИХ СУДДІВ» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті розкрито позицію Європейського суду з прав людини на правові та практичні питання щодо допиту експерта на стадії досудового розслідування та в суді, доцільності проведення повторної експертизи за клопотанням сторони захисту, використання висновків спеціаліста за наявності висновків експерта, обсягу перекладу документів (висновків експертизи), що надані іншою країною, можливості залучення до матеріалів справи перекладу під час судового розгляду, який не був доступний стороні захисту після закінчення кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, «наукові судді», допит експерта, висновок експерта, висновок спеціаліста, Європейський суд з прав людини.

Класик кримінального процесу Л. Є. Владіміров вперше в 1870 р., визначаючи роль експерта, висловив таку думку: «Експерти, обґрунтовуючи свої висновки будь-якою наукою, є науковими суддями, вирок яких є рішенням спеціального питання в справі. Цей вирок приймається за доказ. Але він є доказом не тому, що судді та присяжні дійсно переконалися в науковій правильності висновку експерта, а тому, що він надійшов від спеціаліста, що має всі дані для ґрунтовного

вирішення питання. Судді та присяжні не можуть бути посвячені в таємниці науки упродовж одного судового засідання; вони не можуть критично відноситись до експертизи, для розуміння сутності якої потрібна низка років здобування наукових занять. Їм залишається лише слідувати авторитетній вказівці експерта. Суд є самостійним у виборі експертів. А коли вони вибрані, суддя слідує за ними, як сліпий за поводитирем. Звісно, що суддя володіє прийомами визначення деяких зовнішніх ознак для висновку про гідність представленої на суді експертизи. Але зрозуміло, що ці зовнішні ознаки правильності експертизи не роблять для судді доступною критичну оцінку наукової її сторони. Ось чому науковий експерт і є суддею наукового питання в кримінальній справі» [1, с. 197]. Минуло 150 років з часу, коли вчений записав цей вислів під час судового засідання у справі Андрусенка, де експертом виступав Д. Ф. Ламбль, якого, «послухавши один раз, неможливо було забути ціле життя» [1, с. 197]. На підставі досвіду, Л. Є. Владіміров робить висновок, що успіх експертизи залежить від положення експерта в кримінальному процесі.

Чинне законодавство України детально регламентує статус експерта, порядок призначення та проведення судових експертиз, визначає принципи судочинства, які поширюються на оцінку експертного висновку. Водночас, результати дослідження слідчої та судової практики дають підстави для розуміння необхідності удосконалення регламентації інституту судових експертиз та надання відповідей на питання, які постають в сучасних умовах правосуддя.

Перш за все, експерт має бути незалежним, неупередженим, позбавленим будь-якого впливу чи тиску. Відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України, експерт зобов'язаний прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту. Дана стаття не визначає, на якій стадії проведення дослідження є можливим проведення такої слідчої (розшукової) дії (до, під час, після складання експертного висновку). Справедливо з цього приводу зауважував Л. Є. Владіміров, що «науковий суддя» (експерт) не є «довідковим свідком» [1, с. 199]. З цього приводу Європейський суд з прав людини також застерігає, що «експерти» не можуть в повній мірі бути прирівняні до «свідків», в крайньому випадку, не в усіх сенсах [2]. Погоджуючись з цим, задля виключення ризику тиску на експерта, наразі пропонується: 1) заборонити допит експерта як свідка під час досудового розслідування з приводу наданих ним висновків (доповнити ст. 65 КПК України ч. 5); 2) визначити, що експерт має давати показання виключно суду в установленому порядку (ч. 3 ст. 95); 3) регламентувати строк надання письмових роз'яснень висновку на запит слідчого, прокурора протягом десяти днів з дня його отримання державною спеціалізованою установою (доповнення КПК ст. 102-1 «Письмові роз'яснення висновку експерта» [3]. Аналіз вказаних пропозицій свідчить про певну неузгодженість норм, зокрема, надання експертом висновку визначається як його право, а не обов'язок («може надаватися»), тобто норма є диспозитивною, в той час як частина друга статті 102-1 КПК в редакції проекту в імперативній формі зазначає, що роз'яснення висновку експерта за результатами розгляду письмового запиту слідчого, прокурора надається письмово протягом десяти днів з

дня його отримання державною спеціалізованою установою («надання висновку є обов'язком») [4].

Відмічаються спроби змінити порядок призначення експертизи. Відповідно до ч. 3 ст. 234 КПК України, клопотання про проведення експертизи розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою. Як свідчать співробітники правоохоронних органів, такий порядок призводить до зволікання у використанні спеціальних знань, втрачений час подеколи негативно впливає на результат дослідження (відбуваються незворотні зміни в об'єктах дослідження) тощо. З цією метою пропонується залишити за стороною обвинувачення право самостійно призначати експертизи (без ухвали слідчого судді), за певним виключенням. Так, у разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження необхідно проведення почеркознавчої експертизи, лінгвістичної експертизи мовлення, експертизи відео-звукзапису, економічної експертизи, товарознавчої експертизи (якщо вартість об'єкта товарознавчої експертизи в 200 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб) сторона обвинувачення звертається з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді (ч. 10 ст. 243) [3]. Такі новели заслуговують на увагу та подальше наукове обґрунтування.

Оскільки право на проведення експертизи мають як сторона обвинувачення, так і сторона захисту, то в суді під час оцінки висновків експерта необхідно дотримуватися принципу рівності сторін. З цього приводу ведеться дискусія по ряду питань, по-перше – чи потрібно допитувати експерта на вимогу сторони, коли він надав показання під час досудового розслідування, надав роз'яснення висновку? На дотримання цього принципу правосуддя наголошує в своїх рішеннях Європейський суд з прав людини та нагадує, що «одним із основних аспектів права на справедливий судовий розгляд є змагальний характер кримінального процесу, а також рівність процесуальних можливостей сторін обвинувачення та захисту, що означає надання сторонам можливості ознайомлюватися з доводами та доказами, наданими протилежною стороною, та робити з приводу них зауваження [5]. П. 3 ст. 6 Конвенції закріпив принцип, який полягає у тому, що перед тим, як обвинувачений може бути засуджений, всі докази проти нього зазвичай повинні надаватися в його присутності у відкритому судовому засіданні з метою забезпечення змагальності процесу. Виключення з цього принципу можливі, але вони не повинні порушувати права захисту, які вимагають того, щоб обвинуваченому була надана адекватна можливість заявити відвід свідку, що свідчить проти нього, допитувати його або коли цей свідок робить свою заяву, або на більш пізніх стадіях судового розгляду [6].

Право захисту допитувати свідків та перевіряти інші докази, зібрані стороною обвинувачення, варто розглядати з урахуванням більш

загальної гарантії змагальності процесу, закріпленої в концепції справедливого судового розгляду відповідного до п. 1 ст. 6 Конвенції [7].

Навіть у випадках, коли захист мав можливість провести перехресний допит свідка та експерта на стадії «поліцейського» розслідування, така можливість не може замінити собою перехресний допит такого свідка або експерта в суді у присутності суддів. Важливим елементом справедливого кримінального процесу визнається конфронтація (очна ставка) обвинуваченого та свідка «в присутності судді, який буде приймати рішення у справі», для того, щоб суддя заслухав свідка безпосередньо, поспостерігав за його поведінкою та сформулював думку про його надійність [8]. Отже, сторони мають право безпосередньо ставити запитання експерту в судовому засіданні. Щодо участі в суді, то прибуття в суд спеціаліста або експерта забезпечується стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання про його виклик (ч. 2 ст. 327 КПК). Сторони захисту буває обтяжливо забезпечити участь такого учасника в суді, територіально віддаленому від місця проживання (роботи) спеціаліста.

Чи потрібно задовольняти клопотання сторони захисту про допит експерта, якщо він уже був допитаний у попередньому судовому засіданні? Принцип безпосередності, тобто безпосереднього заслуховування показань судом (або *Unmittelbarkeitsprinzip*, відповідно до німецької доктрини), є складовою змагального процесу, він є невід'ємним від концепції справедливого судового розгляду. Отже, суд в принципі, не може покласти в основу обвинувального вироку показання, одержані до цього судового розгляду, навіть у випадку, якщо ці показання були надані в ході попереднього судового розгляду тому ж або іншому судді, а його рішення в подальшому було скасовано, а справа направлена на новий розгляд, незалежно від того, чи відрізняється склад суду першої інстанції у першому та другому процесах [9].

По-друге, в судовій практиці виникло питання стосовно того, чи можна вважати згоду сторони захисту на використання показань експерта (свідка) даних на стадії досудового розслідування, в суді як відмову від безпосереднього допиту? Європейський суд чітко визначив, що ст. 6 не виключає мовчазну відмову від тієї чи іншої гарантії справедливості судового розгляду [10], втім наявність такої відмови повинно бути доведено «однозначно» [11]. Показання можуть бути представлені в суді в одній із двох форм: у виді записів (письмовий протокол, звукозапис або відеозапис) або безпосередньо, за допомогою усного допиту сторонами у присутності суду. Конвенція не виключає, що сторони також можуть використовувати як докази заяви та показання, зроблені або надані раніше, з тим, щоб розкрити протиріччя або поставити під сумнів їх надійність [12]. З цієї точки зору використання заяв, попередньо зроблених, не суперечить п. 3 ст. 6 Конвенції.

По-третє, чи варто досліджувати висновки спеціаліста, надані стороною захисту, якщо стороною обвинувачення надані висновки експерта з тих же самих питань? Суддя має широку свободу дій при виборі з взаємоспростованих експертних висновків того, який суддя визнає правдоподібним та переконливим. Однак, *правила допустимості доказів*

можуть іноді йти врозріз з принципами рівності процесуальних можливостей сторін і змагальності процесу або іншим способом вплинути на справедливість судового розгляду [13]. Стосовно експертних доказів правила про їх допустимість не повинні позбавляти сторону захисту можливості ефективно оспорити їх, зокрема, шляхом залучення до справи або одержання інших міркувань та висновків [14]. Принцип «рівності процесуальних можливостей» закріплений в п. 1 ст.6 Конвенції, не вимагає того, щоб захист мав точно такі ж права, що й сторона обвинувачення, в тому що стосується збору доказів. Способи збору доказів зачасти відрізняються, водночас, важливим є те, щоб ці розбіжності не ставили сторону захисту в несприятливі умови в порівнянні з обвинуваченням. Правила одержання та надання суду доказів не можуть позбавляти захист реалізовувати свої права, гарантовані ст. 6. Оскаржити висновок експерта без залучення іншого спеціаліста у відповідній галузі може бути ускладненим. Таким чином, просто права захисту клопотати перед судом про призначення ще однієї експертизи не достатньо. Для ефективною реалізації цього права захист повинен мати аналогічну можливість надавати свої власні «експертні висновки» [2] (якими можуть бути й висновки спеціаліста). Відмова суду стороні захисту в розгляді висновків спеціаліста та в праві на проведення альтернативної експертизи речових доказів може розглядатися як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Під час дискусій щодо проекту КПК України, йшлося про необхідність залучення сторони захисту до підготовки постанови про призначення експертизи (доповнювати перелік запитань), що сприяло б економії процесуального часу та відображало змагальність не тільки в сенсі оцінки висновку, а й у виборі експерта (експертної установи). Такі процесуальні гарантії закріплені в кримінально-процесуальному законодавстві деяких країн й дають позитивні наслідки. Окрім того, згідно з прецедентною практикою Європейського суду, захист має право вивчати та критично оцінювати не лише висновки експертів як такі, але й сумлінність осіб, які їх підготували, піддаючи їх прямому допиту [15].

По-четверте, чи потрібно задовольняти клопотання сторони захисту про проведення додаткової чи повторної експертизи? Суд визнає, що у випадках, коли захист клопоче перед судом про проведення повторної експертизи з того чи іншого питання, а також, коли захист намагається надати висновок іншого спеціаліста, в першу чергу саме національний суд оцінює, чи буде це слугувати корисній меті [16]. З іншої сторони, Європейський суд має в цій сфері контрольні повноваження: в виключних випадках необхідність одержання ще одного експертного висновку по важливому аспекту справи є обов'язковим, й відмова судді у задоволенні клопотання захисту може зробити судовий розгляд несправедливим [17].

У ході досудового розслідування обставинами, які підлягають доказуванню, зокрема, є обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК). Однак, як свідчить судова практика,

виникають порушення цієї норми. Так, на стадії досудового розслідування у справі було одержано декілька експертних висновків, один з яких був сприятливим для сторони захисту, втім сторона обвинувачення не надала його суду. Лише за клопотанням сторони обвинувачення експерт був допитаний як спеціаліст, де він роз'яснив сутність свого висновку. Згодом, суд визнав його показання неналежними, оскільки він попередньо проводив експертизу (конфлікт інтересів). Європейський Суд вказував, що обвинувачення повинно розкривати перед захистом «всі наявні в його розпорядженні речові докази на користь або проти обвинуваченого» [18].

В умовах поглиблення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження висновки експертиз можуть надаватися іншою країною для підтвердження певних обставин вчинення злочину на її території (наприклад, вчинення предикатного злочину, який передує легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та території іншої держави). В такому випадку постають питання якості перекладу, обсягу документів, які підлягають перекладу, часу надання для ознайомлення з ними (на стадії досудового розслідування чи в суді). Так, у справі «Климент'єв проти Росії» заявник стверджував, що після закінчення досудового розслідування в матеріалах кримінального провадження була низка документів на іноземній (норвезькій) мові, які не були перекладені на російську, деякі з них зазнали перекладу лише на стадії судового розгляду, а інші не перекладалися взагалі. Він також оскаржував точність перекладу цих документів, оскільки переклад був виконаний некваліфікованими перекладачами, а тому, на його думку, докази були незаконними та недопустимими. Європейський суд з цього приводу підтвердив, що принцип рівності процесуальних можливостей сторін у справі, як один з аспектів більш широкої концепції справедливого судового розгляду, вимагає, щоб кожній із сторін була надана розумна можливість викласти свою позицію у справі на умовах, які не ставлять одну сторону в суттєво невідгідне положення в порівнянні із протидіючою їй у справі стороною [19].

До повноважень Європейського суду не входить виправлення помилок у фактах чи праві, які можливо допущені національними судами, якщо тільки внаслідок таких помилок не порушуються права й свободи, що охороняються Конвенцією. Незважаючи на те, що Конвенція й гарантує право людини на справедливий судовий розгляд, ця стаття не містить жодних правил допустимості й оцінки доказів, оскільки це питання є головним предметом регулювання національного законодавства [20].

На думку Європейського суду, надання перекладу документів після початку судового розгляду, якщо вони були оголошені та повністю доступні стороні захисту для ознайомлення, не складає порушення конвенційних стандартів. Якщо заявник особисто та за допомогою своїх захисників мав достатньо часу та можливостей оскаржити зміст цих документів, а також піддати сумніву кваліфікацію тих, хто здійснив переклад відповідних документів, то це вказує на рівні можливості сторони обвинувачення та сторони захисту під час використання доказів. Прийняття документів судом цих перекладів для розгляду у якості доказів після початку судового розгляду

не поставило сторону захисту в невідгдане становище та не відобразилося на справедливості судового рішення.

Стосовно скарги заявника на те, що в матеріалах справи містяться документи, які під час судового розгляду залишалися без перекладу, то Європейський суд роз'яснив, що на відміну від справ, в яких той чи інший заявник не міг говорити або висловлюватися на мові судочинства [21], в даній ситуації у справі немає жодних свідчень про те, що в основу обвинувального акта у справі або обвинувального вироку покладені будь-які з цих (неперекладених) документів або, що факт залучення їх до матеріалів справи міг завдати у будь-який спосіб шкоди справедливості провадження в суді. Напроти – наявність цих документів в матеріалах справи повністю відповідає обов'язку державного обвинувачення надавати стороні захисту всі суттєві докази, як на користь обвинуваченого, так і проти нього [19]. Відповідно до чинного законодавства стороні захисту надається право звертатися до слідчого та суду першої інстанції з клопотанням про виготовлення перекладу будь-якого з документів, і, оскільки заявник в одному випадку скористався такою можливістю на клопотання, яке було задоволено, Європейський суд дійшов висновку, що наявність в матеріалах справи документів не було несумісним з вимогами ст. 6 Конвенції.

Під час розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з використанням доказів, одержаних на території інших держав, екстрадиції тощо, виникає потреба детального вивчення конвенційних норм (щодо транснаціональної злочинності, кіберзлочинності, торгівлі людьми тощо). Так, в одній із справ, сторона захисту клопотала про залучення «спеціаліста з міжнародного права», суд відхилив клопотання, оскільки не вбачав необхідності в консультаціях з міжнародного права (вважаючи, що право заявника захищати себе особисто або через обраного ним самим захисника порушено не було). За позицією Європейського суду, водночас з тим, що пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 ст. 6 Конвенції гарантує кожному обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення представляти власні інтереси у справі через обраного ним захисника, *це право не є абсолютним і може піддаватися розумним обмеженням* [22, с. 242]. Оскільки в даній справі не ставилося питання про неможливість брати в ньому участь захисника, то Європейський суд не дійшов висновку про те, що інтереси обвинуваченого в суді були представлені неадекватно.

Очевидно, що сучасні глобалізаційні процеси вимагають ретельного аналізу чинного законодавства та проблемних питань, які виникають в практиці, через призму рішень Європейського суду, оскільки вони є джерелом права.

Перелік посилань

1. *Владіміров Л. Є.* Вчення про кримінальні докази. Частина: загальна та особлива. 3-є вид., змін. та закінч. Репринт. вид. Київ, 2010. 444 с.

References

1. *Vladimirov, L. Ye.* (2010). Vchennia pro kryminalni dokazy. Chastyny: zahalna ta osoblyva. 3° vyd., zmin. ta zakinch. Reprint. vyd. [Criminal evidence study. Parts: general and special]. Kyiv, 444 p. [in Ukrainian].

2. *Постановление ЕСПЧ по делу «Ходорковский и Лебедев против России»* от 25 июля 2013 г. URL: https://base.garant.ru/710044_82/

2. *Postanovlenie ESPCH po delu 'Hodorkovskii i Lebedev protiv Rossii'* ot 25 iulia 2013 g. [*European Court of Human Rights Resolution on case 'Khodorovskii and Lebedev v. Russia'* dated 25 July, 2013. URL: https://base.garant.ru/710044_82/ [in Russian].

3. *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності судового експерта та належного забезпечення здійснення судово-експертної діяльності»* від 05.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960

3. *Proekt zakonu Ukrainy 'Pro vnesennia zmin do deiakikh zakonodavchikh aktiv Ukrainy shchodo posylennia garantii nezalezhnosti sudovoho eksperta ta nalezhnogo zabezpechennia zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti'* (2018) vid 05.04.2018. [*Project of Law of Ukraine 'On amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning strengthening the guarantees of independence of a forensic expert and proper enforcement of forensic activities'*] URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960 [in Ukrainian].

4. *Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій незалежності судового експерта та належного забезпечення здійснення судово-експертної діяльності»* від 16.05.2018/ URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960

4. *Vysnovok na proekt Zakonu Ukrainy 'Pro vnesennia zmin do deiakikh zakonodavchikh aktiv Ukrainy shchodo posylennia harantii nezalezhnosti sudovoho eksperta ta nalezhnogo zabezpechennia zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti'* (2018) vid 16.05.2018 [*Conclusion on the project of Law of Ukraine 'On Amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning strengthening the guarantees of independence of a forensic expert and proper enforcement of forensic activities'*] URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63960 [in Ukrainian].

5. *Постановление по делу «Доусетт против Великобритании»* (Dowsett v. the United Kingdom), № 39482/98, п. 41, ЕСПЧ 2003-VII. *Сборник судебных решений*, 1998-II.

5. *Postanovlenie po delu 'Dousett protiv Velikobritanii'* (2003). [*Case resolution 'Dowsett v. the United Kingdom'*], No 39482/98, p. 41, ECHR 2003-VII. *Sbornik sudebnykh reshenii*, 1998-II. [in Russian].

6. *Постановления по делам «Лука против Италии»* (Lucà v. Italy), № 33354/96, п. 39, ЕСПЧ 2001-II UPL: <https://swarb.co.uk/luca-v-italy-echr-27-feb-2001>

6. *Postanovleniia po delam 'Luka protiv Italii'* (2001) [*Cases resolutions 'Lucà v. Italy'* No 33354/96, p. 39, ECHR 2001-II.] UPL: <https://swarb.co.uk/luca-v-italy-echr-27-feb-2001> [in Russian].

7. *Постановление по делам «F.C.B. против Италии»* (F.C.B. v. Italy), 28 августа 1991 года, п. 29, Серия A № 208 В. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/480f4d/> pdf/

7. *Postanovleniia po delam 'F.C.B. protiv Italii'* [*Case resolutions 'F.C.B. v. Ital'*], dated 28 AUG 1991, p. 29, series A No 208 B. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/480f4d/> pdf/ [in Russian].

8. *Postanovlenie v dele «P.K. protiv Finliandii»* (P.K. v. Finland (dec.)), № 37442/97, 9 июля 2002 года. URL: echr.pravo.unizg.hr/ECHR_praksa/pitkanen.doc/

9. *Osoboe mnenie sudьи Pinto de Albuquerque* по делу «Матыцина против России», Европейский Суд по правам человека 27 марта 2014 г. URL: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/matycina-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

10. *Postanovlenie po delu «Talat Tunch protiv Turcii»* (Talat Tunc v. Turkey), № 32432/96, п. 59, 27 марта 2007 года). URL: echr.ketse.com/doc/32432.96-en-20070327/

11. *Postanovlenie Bolshoi Palaty* по делу «Сейдович против Италии» (Sejdovic v. Italy [GC]), № 56581/00, п. 86, ЕСПЧ 2006-II). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf>

12. *Postanovlenie po delu «Saïdi protiv Frantsii»*. URL: (Saïdi v. France) <https://swarb.co.uk/saïdi-v-france-echr-20-sep-1993>

13. *Postanovlenie po delu «Tamminen protiv Finliandii»* (Tamminen v. Finland), № 40847/98, п.п. 40-41, 15 июня 2004 года. URL: <https://swarb.co.uk/tamminen-v-finland-echr-15-jun-2004/>

14. *Postanovlenie po delu «Stoimenov protiv byvsheï yugoslavskoi Respubliki Makedonii»* (Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia), № 17995/02, п. 38, 5 апреля 2007 года URL: https://www.echr.coe.int/.../CP_The_former_Yugoslav_Repu.

15. *Postanovlenie «Mirilashvili protiv Rossii»* (Mirilashvili v. Russia), № 6293/04, п. 158, 11 декабря 2008 года). URL: <https://www.legal->

8. *Postanovlenie v dele «P.K. protiv Finliandii»* (2002). [Case resolution 'P.K. v. Finland (dec.)', No 37442/97, dated 09 JUL 2002 URL: echr.pravo.unizg.hr/ECHR_praksa/pitkanen.doc/ [in Russian].

9. *Osoboe mnenie sudi Pinto de Albuquerque* по делу 'Matysina protiv Rossii' (2014), Evropeiskii Sud po pravam cheloveka [Dissenting opinion of Judge Pinto de Albuquerque in the case of 'Matysina v. Russia', European Court of Human Rights dated 27 March, 2014]. URL: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/matycina-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> [in Russian].

10. *Postanovlenie po delu «Talat Tunch protiv Turtsii»* (2007). [Case resolution 'Talat Tunc v. Turkey' No 432/96, p. 59, dated 27 March, 2007]. URL: echr.ketse.com/doc/32432.96-en-20070327/ [in Russian]

11. *Postanovlenie Bolshoi Palaty* по делу 'Seidovich protiv Italii' (2006). [Resolution of the Grand Chamber on the case 'Sejdovic v. Italy [GC]', No 56581/00, p. 86, ECHR 2006-II.] URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf> [in Russian].

12. *Postanovlenie po delu «Saïdi protiv Frantsii»* (1993). [Case resolution 'Saïdi v. France'] URL: <https://swarb.co.uk/saïdi-v-france-echr-20-sep-1993/> [in Russian].

13. *Postanovlenie po delu «Tamminen protiv Finliandii»* (2004). [Case resolution 'Tamminen v. Finland', No 847/98, pp. 40-41, dated 15 June, 2004] URL: <https://swarb.co.uk/tamminen-v-finland-echr-15-jun-2004/> [in Russian].

14. *Postanovlenie po delu «Stoimenov protiv byvsheï yugoslavskoi Respubliki Makedonii»* (2007). [Case resolution 'Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia' No 995/02, p. 38 dated 5 April, 2007]. URL: https://www.echr.coe.int/.../CP_The_former_Yugoslav_Repu. [in Russian].

15. *Postanovlenie «Mirilashvili protiv Rossii»* (2008). [Resolution 'Mirilashvili v. Russia' No 6293/04, p. 158, dated 11 December, 2008.] URL: <https://www.legal->

tools.org/doc/0e491f/pdf/

16. *Постановление по делу «H. против Франции»* (H. v. France), 24 октября 1989 года, п.п. 60-61, Серия А, № 162-A. URL: <https://www.globalhealthrights.org/health.../h-v-france-2/>

17. *Постановление по делу «Г.Б. против Франции»* (G.B. v. France), № 44069/98, п. 69, ЕСПЧ 2001-X. URL: <https://www.bbc.co.uk/sport/av/tennis/24018560>

18. *Постановление ЕСПЧ по делу «Эдвардс против Соединенного Королевства»* (Edwards v. the United Kingdom), 16 декабря 1992 года, п. 36, Серия № 247-B. URL: <https://swarb.co.uk/edwards-v-the-united-kingdom-echr-14->

19. *Постановление ЕСПЧ по делу «Климентьев против России»* от 16 ноября 2006 г. URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-klimentev-protiv-rossii>

20. *Постановление Европейского Суда от 28 ноября 1978 г. по делу «Людикс, Белкасем и Коч против Германии»* [Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany], серия «А», № 29, § 40. URL: <https://swarb.co.uk/luedicke-belkacem-and-koc-v-germany-e>

21. *Постановление Европейского Суда от 25 сентября 1992 г. по делу «Круассан против Германии»* [Croissant v. Germany], серия «А», № 237-B, § 29. *Сборник решений и докладов Европейской комиссии по правам человека DR 15*, с. 242.

22. *Постановление ЕСПЧ по делу «Хан против Соединенного Королевства»* [Khan v. the United Kingdom], жалоба № 35394/97, § 34, *Сборник постановлений и решений Европейского Суда по правам человека ECHR 2000-V*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf>

tools.org/doc/0e491f/pdf/ [in Russian].

16. *Postanovlenie po delu 'H. protiv Frantsii'* (1989). [Case resolution 'H. v. France' dated 24 October, 1989, pp. 60-61, Series A, No 162-A.] URL: <https://www.globalhealthrights.org/health.../h-v-france-2/> [in Russian].

17. *Postanovlenie po delu 'G.B. protiv Frantsii'* [Case resolution 'G.B. v. France' No 4069/98, p. 69, ECHR 2001-X.] URL: <https://www.bbc.co.uk/sport/av/tennis/24018560> [in Russian].

18. *Postanovlenie ESPCH po delu 'Edwards protiv Soedinennogo Korolevstva'* (1992). [ECHR Case resolution 'Edwards v. the United Kingdom' dated 16 December 1992, p. 36, Series No 247-B]. URL: <https://swarb.co.uk/edwards-v-the-united-kingdom-echr-14-> [in Russian].

19. *Postanovlenie ESPCH po delu 'Klimentev protiv Rossii'* (2006). [ECHR Case resolution 'Klimentev v. Russia' dated 16 November, 2006.] URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-klimentev-protiv-rossii> [in Russian]

20. *Postanovlenie Evropeiskogo Suda ot 28.11.1978 po delu 'Liudike, Belkasem i Koch protiv Germanii'* [European Court Case resolution 'Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany' dated 28 November, 1978, Series A, No 29, § 40.] URL: <https://swarb.co.uk/luedicke-belkacem-and-koc-v-germany-e> [in Russian].

21. *Postanovlenie Evropeiskogo Suda ot 25.09.1992 po delu 'Kruassan protiv Germanii'* [European Court Case resolution 'Croissant v. Germany' dated 25 September, 1992 Series 'A', No 237-B, § 29.] *Sbornik reshenii i dokladov Evropeiskoi komissii po pravam cheloveka DR 15*, p. 242. [in Russian].

22. *Postanovlenie ESPCH po delu 'Khan protiv Soedinennogo Korolevstva'* (2000) [ECHR Case resolution 'Khan v. the United Kingdom'] zhaloba No 35394/97, § 34, *Sbornik postanovlenii i reshenii Evropeiskogo suda po pravam cheloveka ECHR 2000-V*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf>. [in Russian].

ОЦЕНКА ЗАКЛЮЧЕНИЙ «НАУЧНЫХ СУДЕЙ» В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Н. Н. Ахтырская

В статье, на основании анализа судебной и следственной практики выделены сложные вопросы, касающиеся правового положения эксперта и специалиста, обеспечения их независимости, оценки и использования выводов эксперта и специалиста судом при неукоснительном соблюдении и обеспечении принципа равенства сторон в уголовном процессе.

Сторона защиты имеет право ходатайствовать о проведении перекрестного допроса эксперта, независимо от того был ли он допрошен на стадии досудебного расследования. Это не исключает возможности использования в суде предыдущих показаний (протокол, аудио-, видеозапись), но лишь с целью установления противоречий. Отказ в удовлетворении ходатайства является нарушением конвенционных требований на справедливый суд и равенство сторон. Не исключается молчаливый отказ от той или иной гарантии справедливости, но вместе с тем, наличие такого отказа должно быть доказано «однозначно».

Суд обязан принять в качестве доказательств от стороны защиты выводы специалиста по тем же самым вопросам, по которым стороной обвинения предоставлены выводы государственной экспертизы. Правила допустимости доказательств могут иногда идти вразрез с принципами равенства процессуальных возможностей сторон и состязательности процесса либо иным способом повлиять на справедливость судебного разбирательства. Правила допустимости выводов специалиста не должны лишать сторону защиты возможности эффективно оспорить их, в частности, путем использования их в деле или получения иных мнений и выводов.

Государственное обвинение обязано раскрывать стороне защиты все имеющиеся доказательства (выводы экспертизы, как на пользу обвинения, так и на пользу защиты). Соккрытие экспертных выводов является нарушением принципа равенства сторон.

В условиях глобализации чаще возникает необходимость использования доказательств, полученных на территории иностранного государства. Все документы должны быть предоставлены стороне защиты для ознакомления на понятном языке. Если по окончании расследования часть документов не переведена, и она предоставляется только после начала судебного рассмотрения, то суд обязан огласить их содержание и предоставить для ознакомления. По мнению Европейского Суда, это не является нарушением права на защиту.

В случае некачественного перевода, сторона имеет право ходатайствовать о проведении повторного перевода.

Если в материалах дела остаются документы на иностранном языке (без перевода), то это не свидетельствует о нарушении конвенционных стандартов в том случае, если в основу обвинительного акта или обвинительного приговора не положены доводы, содержащиеся в этих документах.

Таким образом, с целью оказания методической помощи правоохранительным органам и судам при применении законодательства, связанного с привлечением экспертов и оценкой их выводов, необходимо разработать методические рекомендации с учетом международных

стандартов, конвенционных требований, а также внести изменения и дополнения в действующее законодательство.

Ключевые слова: уголовное производство, «научные судьи», допрос эксперта, заключение эксперта, заключение специалиста, Европейский суд по правам человека.

ASSESSMENT OF THE CONCLUSIONS OF «SCIENTIFIC JUDGES» IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

N. Akhtyrskia

The article, based on an analysis of judicial and investigative practices, highlighted the complex issues relating to the legal status of an expert and a specialist, ensuring their independence, evaluating and using the conclusions of an expert and a specialist by the court in strict compliance with and ensuring the principle of equality of the parties in the criminal process.

The defense has the right to request the cross-examination of the expert, regardless of whether he was questioned at the pre-trial investigation stage. This does not exclude the possibility of using the previous testimony in court (protocol, audio, video recording), but only for the purpose of establishing contradictions. Refusal to satisfy the petition is a violation of the Convention requirements for a fair trial and equality of the parties. A tacit refusal of any guarantee of justice is not excluded, but at the same time, the existence of such a refusal must be proved 'unequivocally'.

The court is obliged to accept as evidence from the defense the findings of the expert on the same issues on which the prosecution provided the findings of the state examination. The rules of admissibility of evidence may sometimes be contrary to the principles of equality of the procedural capacities of the parties and the adversarial process or otherwise affect the fairness of the proceedings. The rules for the admissibility of the conclusions of a specialist should not deprive the party of defense of the opportunity to effectively challenge them, in particular, by using them in the case or obtaining other opinions and conclusions.

The state prosecution is obliged to disclose to the defense all available evidence (the conclusions of the examination for the benefit of the prosecution, and for the benefit of the defense). Hiding expert conclusions is a violation of the principle of equality of the parties.

In the context of globalization, it is often necessary to use evidence obtained in the territory of a foreign state. All documents must be provided to the defense for review in plain language. If at the end of the investigation some documents are not translated and it is provided only after the start of the judicial review, the court is obliged to announce their contents and provide them for review. According to the Court, this does not constitute a violation of the right to defense.

In case of poor-quality translation, the party has the right to request a re-transfer.

If documents in a foreign language remain in the case file (without translation), this does not indicate a violation of convention standards if the arguments contained in these documents are not based on the indictment or conviction.

Thus, in order to provide methodological assistance to law enforcement agencies and courts in the application of legislation related to the involvement of

experts and the assessment of their findings, it is necessary to develop guidelines with regard to international standards, convention requirements, as well as to make changes and additions to existing legislation.

Key words: criminal proceedings, 'scientific judges', questioning of an expert, expert opinion, specialist opinion, European Court of Human Rights.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.10>
УДК 343.13:004

І. Г. Каланча
кандидат юридичних наук,
прокурор

Київська місцева прокуратура № 2 м. Київ

УЧАСТЬ ЕКСПЕРТА У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено актуальні питання інноваційного вдосконалення участі експерта в судовому розгляді кримінального провадження. Запропоновано розробити на основі Реєстру атестованих судових експертів електронну систему, що забезпечуватиме: ведення реєстру судових експертів з відображенням видів експертиз, що експерт може проводити та рівня навантаження; обмін електронними процесуальними документами з суб'єктами кримінального провадження; дистанційне спілкування з судом.

Ключові слова: кримінальне провадження, суб'єкти кримінального провадження, реєстр судових експертів, види судових експертиз, електронні процесуальні документи.

Сучасні тенденції зростаючого інноваційного розвитку електронної складової кримінального процесу України актуалізують питання забезпечення мінімально затратного формату правореалізації та максимально ефективної комунікації для усіх суб'єктів кримінального провадження. На сьогодні, адвокати, прокурори, судді забезпечені електронними кримінальними процесуальними правореалізаційними засобами (далі – ЕКППЗ), що попри недосконалість функціоналу та відсутність їх інтероперабельності, суттєво підвищують ефективність процесуальної діяльності. Водночас, експерти не залучені належним чином до електронного правореалізаційного середовища кримінального провадження, що ускладнює кримінальний процес рудиментарними елементами паперового документообігу та відсутністю нормативно визначених механізмів електронної комунікації. Зазначене актуалізує питання переосмислення формату участі експерта в кримінальному провадженні в умовах системного інноваційного реформування судочинства.